

PARLAMENTUL EUROPEAN

2014 - 2019

Comisia pentru cultură și educație

2014/2149(INI)

3.3.2015

PROIECT DE RAPORT

referitor la o abordare integrată a patrimoniului cultural european
(2014/2149(INI))

Comisia pentru cultură și educație

Raportor: Mircea Diaconu

PR_INI

CUPRINS

	Pagina
PROPUNERE DE REZOLUȚIE A PARLAMENTULUI EUROPEAN	3
EXPUNERE DE MOTIVE.....	9

PROPUNERE DE REZOLUȚIE A PARLAMENTULUI EUROPEAN

referitoare la o abordare integrată a patrimoniului cultural european (2014/2149(INI))

Parlamentul European,

- având în vedere preambulul la Tratatul privind Uniunea Europeană și, în special, articolul 3 alineatul (3), unde se prevede că semnatarii se inspiră „din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei”,
- având în vedere articolul 167 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE),
- având în vedere Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în special articolul 22,
- având în vedere Convenția asupra protecției și promovării diversității expresiilor culturale, adoptată de UNESCO la 20 octombrie 2005,
- având în vedere Regulamentul (UE) nr. 1295/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 decembrie 2013 privind instituirea programului „Europa creativă” (2014-2020) și de abrogare a Deciziilor nr. 1718/2006/CE, nr. 1855/2006/CE și nr. 1041/2009/CE¹,
- având în vedere Regulamentul (UE) nr. 1303/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de stabilire a unor dispoziții comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european, Fondul de coeziune, Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime, precum și de stabilire a unor dispoziții generale privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european, Fondul de coeziune și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1083/2006 al Consiliului²,
- având în vedere Regulamentul (UE) nr. 1301/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 privind Fondul european de dezvoltare regională și dispozițiile specifice aplicabile obiectivului referitor la investițiile pentru creștere economică și locuri de muncă și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1080/2006³,
- având în vedere Regulamentul (UE) nr. 1291/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 decembrie 2013 de instituire a Programului-cadru pentru cercetare și inovare (2014-2020) - Orizont 2020 și de abrogare a Deciziei nr. 1982/2006/CE⁴,

¹ JO L 347, 20.12.2013, p. 221.

² JO L 347, 20.12.2013, p. 320.

³ JO L 347, 20.12.2013, p. 289.

⁴ JO L 347, 20.12.2013, p. 104.

- având în vedere Directiva 2014/60/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 mai 2014 privind restituirea obiectelor culturale care au părăsit ilegal teritoriul unui stat membru și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 1024/2012 (Reformare)¹,
având în vedere Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate (Convenția Faro) din 13 octombrie 2015²,
 - având în vedere Concluziile Consiliului privind patrimoniul cultural ca resursă strategică pentru o Europă durabilă, adoptate la 21 mai 2014³,
 - având în vedere Concluziile Consiliului din 25 noiembrie 2014 privind guvernarea participativă a patrimoniului cultural și planul de lucru în domeniul culturii pentru perioada 2015-2018,⁴
 - având în vedere Recomandarea 2011/711/CE a Comisiei din 27 octombrie 2011 privind digitizarea și accesibilitatea online a materialului cultural și conservarea digitală⁵,
 - având în vedere Comunicarea Comisiei din 26 noiembrie 2014 intitulată „Un plan de investiții pentru Europa” (COM(2014)0903),
 - având în vedere Comunicarea Comisiei din 22 iulie 2014 intitulată „Spre o abordare integrată a patrimoniului cultural european” (COM(2014)0477),
 - având în vedere Avizul Comitetului Regiunilor din noiembrie 2014 privind Comunicarea Comisiei intitulată „Spre o abordare integrată a patrimoniului cultural european”,
având în vedere articolul 52 din Regulamentul său de procedură,
 - având în vedere raportul Comisiei pentru cultură și educație și avizele Comisiei pentru transport și turism și Comisiei pentru dezvoltare regională (A8-0000/2015),
- A. întrucât patrimoniul cultural este o resursă comună și un bun al tuturor, iar potențialul său deplin de sprijinire a dezvoltării economice nu a fost încă recunoscut;
- B. întrucât patrimoniul cultural nu face exclusiv obiectul politicii culturale, ci este vizat și de alte politici publice, precum cele în domeniul dezvoltării regionale, al coeziunii sociale, al agriculturii, al afacerilor maritime, al mediului, al turismului, al educației, al agendei digitale, al relațiilor externe, al cooperării vamale și al cercetării și inovării;
- C. întrucât resursele patrimoniului constituie bunuri pe termen lung care contribuie la dezvoltarea competențelor și creează locuri de muncă permanente;

¹ JO L 159, 28.5.2014, p. 1.

² Adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 13 octombrie 2005; deschisă spre semnare de către statele membre la Faro (Portugalia), la 27 octombrie 2005; în vigoare de la 1 iunie 2011.

³ JO C 183, 14.6.2014, p. 36.

⁴ Nepublicate încă în Jurnalul Oficial.

⁵ JO L 283, 29.10.2011, p. 39.

- D. întrucât politicile privind întreținerea, restaurarea, accesibilitatea și exploatarea patrimoniului cultural sunt în primul rând responsabilități naționale sau locale, însă patrimoniul cultural este inclus în mod direct în mai multe politici ale UE, inclusiv în cele privind agricultura și cercetarea și inovarea;
- E. întrucât articolul 167 din TFUE prevede că Uniunea contribuie la înflorirea culturilor statelor membre, respectând diversitatea națională și regională a acestora și punând în evidență, în același timp, moștenirea culturală comună;
- F. întrucât articolul 167 din TFUE prevede că acțiunea Uniunii urmărește să încurajeze cooperarea dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, să sprijine și să completeze acțiunea acestora în domeniul conservării și protejării patrimoniului cultural de importanță europeană;
- G. întrucât planul de lucru în domeniul culturii adoptat de Consiliu la 25 noiembrie 2014 include patrimoniul printre cele patru priorități ale activității UE în domeniul culturii în perioada 2015-2018;
- H. întrucât informațiile privind oportunități de finanțare prin programe UE în domenii legate de patrimoniul cultural - precum dezvoltare locală și regională, cooperare culturală, cercetare, educație, sprijin pentru IMM-uri și turism - sunt disponibile, însă sunt fragmentate;
- I. întrucât Carta de la Veneția pentru conservarea și restaurarea monumentelor și siturilor și Convenția de la Granada pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei definesc în mod clar standardele recunoscute la nivel internațional pentru restaurarea patrimoniului cultural;¹
- J. întrucât valoarea culturală și turistică a Itinerariilor culturale ale Consiliului Europei în promovarea unui patrimoniu cultural european comun ar trebui consolidată,

Abordare integrată

1. consideră că este de o importanță deosebită să se utilizeze resursele disponibile pentru sprijinirea, consolidarea și promovarea patrimoniului cultural pe baza unei abordări integrate și holistice, ținând seama totodată de componentele culturală, economică, socială, ecologică și științifică;
2. adresează Comisiei, în contextul dezvoltării noii abordări integrate a patrimoniului cultural, în special următoarele recomandări:
 - a) în conformitate cu actualele metode de lucru ale Comisiei, și anume desfășurarea unei activități intersectoriale și într-un mod flexibil, să stabilească o abordare comună în cadrul Comisiei printr-o cooperare consolidată între diferitele domenii de politici care vizează patrimoniul cultural; să informeze Parlamentul cu privire la rezultatele acestei cooperări mai strânse;

¹ Carta de la Veneția, adoptată de ICOMOS (Consiliul internațional al monumentelor și siturilor) în 1965; Convenția de la Granada, adoptată de Consiliul Europei în 1985.

b) să comunice potențialilor beneficiari, într-un mod accesibil, liniile de finanțare europene existente pentru patrimoniul cultural;

c) să stabilească pe viitor un An european al patrimoniului cultural, cu un buget adecvat;

Finanțare europeană pentru patrimoniul cultural

3. constată angajamentul Uniunii față de conservarea și promovarea patrimoniului cultural al Europei prin intermediul a diferite programe (Europa Creativă, Orizont 2020, Erasmus+, Europa pentru cetățeni), finanțări (fondurile structurale și de investiții europene) și acțiuni (Capitala Europeană a Culturii, Zilele europene ale patrimoniului și marca patrimoniului european);

4. solicită Comisiei:

a) să înființeze un portal unic la nivelul UE pentru patrimoniul cultural, unde să se prezinte informații privind toate programele UE care finanțează patrimoniul cultural și care să fie împărțit în trei secțiuni principale: oportunități de finanțare a patrimoniului cultural, o bază de date cu exemple de bune practici și de excelență din domeniul patrimoniului cultural și cu referințe relevante, precum și știri și legături utile cu privire la progresele, acțiunile și evenimentele din domeniul politicii privind patrimoniul cultural;

b) să consolideze principiul nou stabilit al multifinanțării, care permite utilizarea complementară a mai multor fonduri europene diferite în cadrul aceluiași proiect pe scară largă;

c) să adapteze cerințele privind termenele de gestionare a proiectelor pentru fondurile structurale pentru a răspunde mai bine cerințelor specifice ale proiectelor de conservare și păstrare;

d) să reconsidere criteriul de referință de 5 milioane EUR în raport cu proiectele privind patrimoniul cultural prezentate în cadrul acțiunii pentru infrastructuri la scară mică¹;

5. îndeamnă Comisia să includă în orientările privind următoarea generație de fonduri structurale pentru patrimoniul cultural un sistem de control al calității obligatoriu, care să se aplice de-a lungul întregului ciclu de viață al proiectului;

6. subliniază rolul statelor membre în asigurarea atât a unui control al calității adecvat, cât și a unei forțe de muncă calificate pentru amplasamentele de restaurare a patrimoniului, astfel cum impun cartele internaționale;

7. invită statele membre să analizeze posibile stimulente fiscale cu privire la lucrările de restaurare, precum reducerea TVA-ului;

¹ A se vedea: articolul 3 alineatul (1) litera (e) din Regulamentul (UE) nr. 1301/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 privind Fondul european de dezvoltare regională și dispozițiile specifice aplicabile obiectivului referitor la investițiile pentru creștere economică și locuri de muncă și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1080/2006.

8. îndeamnă statele membre să facă schimb de bune practici în materie de politici fiscale pentru a asigura încurajarea la maximum a sprijinului privat pentru proiecte în domeniul patrimoniului cultural;

Noi modele de guvernare

9. salută inițiativa Consiliului privind elaborarea de linii directoare pentru noile modele de guvernare participativă pentru domeniul patrimoniului cultural;
10. solicită statelor membre să asigure dezvoltarea de instrumente juridice care permit modele de finanțare și de administrare alternative, precum implicarea comunității, participarea societății civile și parteneriatele public-privat, în vederea punerii în aplicare a unor acțiuni legate de conservarea și promovarea patrimoniului cultural;
11. subliniază nevoia unor noi modele de guvernare, care să includă un sistem de control al calității în cadrul tuturor formelor alternative de finanțare și de administrare a siturilor din patrimoniul cultural;

Potențialul economic al patrimoniului cultural

12. constată că patrimoniul cultural poate contribui la locuri de muncă, produse, servicii și procese inovatoare și poate constitui o sursă de idei creative, sprijinind noua economie și având un impact scăzut asupra mediului;
13. recunoaște că patrimoniul cultural are un rol esențial în cadrul mai multor inițiative emblematice ale Strategiei Europa 2020, precum Agenda digitală, O Uniune a inovării și O agendă pentru noi competențe și locuri de muncă;
14. constată că domeniul patrimoniului cultural are capacitatea de a crea locuri de muncă de înaltă calificare;
15. încurajează statele membre să colaboreze cu autoritățile regionale și locale pentru a crește la maxim valoarea patrimoniului cultural în cadrul societății noastre, precum și contribuția acestuia la locuri de muncă și creștere economică în UE;
16. afirmă nevoia urgentă de a acorda patrimoniului cultural locul său precis în cadrul Planului de investiții pentru Europa al Comisiei;
17. atrage atenția asupra nevoii de îmbunătățire a cadrului metodologic în vederea unei statistici mai bune cu privire la domeniul patrimoniului cultural;
18. recunoaște nevoia urgentă de a soluționa problema șomajului în rândul tinerilor și subliniază că patrimoniul cultural este un domeniu cu potențial pentru noi locuri de muncă, în cadrul căruia se poate asigura o punte între educație și viața profesională, de exemplu, prin dezvoltarea unor ucenicii și stagii de calitate;
19. invită statele membre să planifice în mod strategic proiecte în domeniul patrimoniului cultural care pot conduce la o dezvoltare regională globală, la crearea de locuri de muncă noi și la păstrarea competențelor tradiționale legate de restaurarea patrimoniului cultural;

20. atrage atenția asupra nevoii de promovare a unor oportunități de mobilitate pentru persoanele care lucrează în sectorul patrimoniului cultural;

Oportunități și provocări

21. subliniază potențialul digitizării patrimoniului cultural, atât ca instrument de protejare a trecutului nostru, cât și ca mecanism de generare a unor oportunități în domeniul cercetării, de creare de locuri de muncă și de dezvoltare economică;
22. reafirmă contribuția importantă a patrimoniului cultural la industriile culturale și creative;
23. atrage atenția asupra amenințărilor din cauza schimbărilor climatice, care afectează un număr semnificativ de situri din cadrul Uniunii Europene;
24. subliniază rolul pe care patrimoniul cultural îl are în cadrul relațiilor externe ale Uniunii prin intermediul dialogului politic și al cooperării cu țările terțe;
25. încredințează Președintelui sarcina de a transmite prezenta rezoluție Consiliului și Comisiei, precum și guvernelor și parlamentelor statelor membre.

EXPUNERE DE MOTIVE

Nu există o definiție unică a termenului „patrimoniul cultural”, ci o varietate de definiții oficiale care trebuie înțelese în contextul pentru care au fost elaborate. În scopul prezentului raport, termenul „patrimoniul cultural” se referă la patrimoniul cultural material (mobil, imobil și subacvatic), la patrimoniul cultural intangibil (tradiții orale, arta spectacolului, ritualuri) și la patrimoniul cultural digital.

Pe de o parte, prezentul raport a fost elaborat pe baza ultimelor documente de politică privind tema patrimoniului cultural¹ și reia aspectele-cheie ale dezbaterii publice referitoare la acest subiect. Pe de altă parte, raportul a ținut seama de concluziile audierii publice privind „O abordare integrată a patrimoniului cultural european: situația actuală și perspective”, organizată de Comisia CULT la 2 decembrie 2014. De asemenea, s-au colectat informații din cadrul sectorului și de la părțile interesate pentru a identifica principalele provocări în acest domeniu și pentru a prezenta propuneri concrete de soluționare a acestora.

A. Punerea în aplicare a unei abordări integrate a patrimoniului cultural european

Atât comunicarea Comisiei Europene, cât și concluziile ultimelor două președinții ale Consiliului indică nevoia unei abordări integrate în ceea ce privește domeniul patrimoniului cultural. Cu toate acestea, încă mai există anumite măsuri practice care trebuie adoptate în vederea aplicării acestor recomandări de politică.

Trebuie să se ia act de faptul că, la nivelul instituțiilor europene, chestiunile privind patrimoniul cultural intră în responsabilitatea mai multor direcții generale din cadrul Comisiei Europene. Activitatea lor este așadar complementară și, prin urmare, este imperativ ca acestea să își intensifice cooperarea între ele în domeniul în cauză și să își coordoneze activitățile care implică sau afectează patrimoniul cultural.

De asemenea, finanțarea europeană pentru patrimoniul cultural este disponibilă în temeiul mai multor programe ale UE. Printre acestea se numără: Europa Creativă, Orizont 2020, Fondul european de dezvoltare regională, Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală etc. Toate informațiile cu privire la aceste oportunități de finanțare se află la dispoziția publicului, însă sunt răspândite pe nenumărate site-uri, sunt prezentate într-un mod foarte tehnocratic și nu sunt traduse decât în unele dintre limbile oficiale ale UE. Prin urmare, este important ca potențialilor beneficiari să li se comunice mai bine aceste informații. Așadar, prezentul raport solicită înființarea unui portal unic la nivelul UE pentru patrimoniul cultural, care să colecteze informații de la toate programele UE care finanțează patrimoniul cultural și care să fie împărțit în trei secțiuni principale: oportunități de finanțare a patrimoniului cultural, o bază de date cu exemple de bune practici și de excelență din domeniul patrimoniului cultural și cu referințe relevante, precum și știri și legături utile cu privire la progresele, acțiunile și

¹ Comunicarea Comisiei din 22 iulie 2014 intitulată „Spre o abordare integrată a patrimoniului cultural european” (COM (2014)0477), Concluziile Consiliului din 21 mai 2014 privind patrimoniul cultural ca resursă strategică pentru o Europă durabilă, Concluziile Consiliului din 12 noiembrie 2014 privind guvernarea participativă a patrimoniului cultural și Avizul Comitetului Regiunilor din noiembrie 2014 privind Comunicarea Comisiei intitulată „Spre o abordare integrată a patrimoniului cultural european”.

evenimentele din domeniul politicii privind patrimoniul cultural.

Un An european al patrimoniului cultural ar putea reprezenta perfect acest angajament reînnoit al UE față de patrimoniul cultural. Dacă este planificată în mod corespunzător, o astfel de inițiativă ar putea promova domeniul patrimoniului cultural și ar putea demonstra potențialul impresionant al acestuia. Pentru ca o astfel de inițiativă să aducă o schimbare, Anul european al patrimoniului cultural ar trebui să aibă un buget adecvat, iar activitățile organizate în cadrul acestuia ar trebui organizate în continuare și de statele membre.

B. Transformarea provocărilor cu care se confruntă acest sector în noi oportunități

În timpul etapei de consultare în vederea acestui raport, au fost aduse în discuție o serie de probleme specifice de către părți interesate recunoscute, profesioniști din domeniul patrimoniului și alți experți din domeniul patrimoniului cultural. Prin urmare, prezentul raport vizează să propună mai multe soluții posibile pentru combaterea principalelor obstacole care împiedică în prezent domeniul patrimoniului cultural să își atingă întregul potențial.

Ca întotdeauna, numeroase probleme sunt legate de finanțare și, în mod special, de fondurile structurale alocate pentru proiecte de dezvoltare regională care includ situri din patrimoniul cultural. În anumite cazuri, nu s-a acordat o atenție suficientă calității lucrărilor de restaurare, ceea ce a condus la o pierdere a valorii culturale a siturilor respective care fac parte din patrimoniu. Prin urmare, trebuie să se acorde o atenție mult mai mare calității proiectelor de restaurare și nevoii de a avea personal calificat angajat pentru astfel de proiecte, precum și un mecanism general de control al calității pentru prevenirea pierderilor iremediabile. Toate aceste aspecte ar trebui să fie în conformitate cu standardele recunoscute la nivel internațional privind lucrările de restaurare, prevăzute în Carta de la Veneția și în Convenția de la Granada pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei. De asemenea, raportul îndeamnă Comisia să reconsidere plafonul de 5 milioane EUR stabilit pentru proiecte de „infrastructuri culturale [...] la scară mică” pe baza cererilor primite din partea statelor membre și luând în considerare costurile preconizate pentru un proiect de restaurare realizat în mod corespunzător.

O altă solicitare esențială a acestui raport este dezvoltarea de instrumente juridice pentru modele de guvernare alternativă. Este cunoscut faptul că trebuie să sporim implicarea comunităților locale, a societății civile și a sectorului privat în activitățile de conservare și promovare a patrimoniului cultural. La nivelul UE, există deja numeroase exemple de parteneriate public-privat și de inițiative de implicare a comunității foarte eficiente, însă nu toate statele membre au dispoziții juridice care să acopere astfel de modele alternative. Prin urmare, raportul sprijină ideea de exploatare într-o mai mare măsură a guvernării participative, cu condiția punerii în aplicare a unui mecanism de control al calității la toate nivelurile și a asigurării de instrumente juridice de către statele membre.

Ar trebui să se acorde o atenție deosebită digitizării patrimoniului cultural. Chiar dacă digitizarea este numai un instrument, aceasta contribuie la protejarea trecutului nostru și oferă multe oportunități de cercetare, de creare de locuri de muncă și de dezvoltare economică.

Raportul prezintă, de asemenea, recomandări specifice în ceea ce privește formarea, competențele și mobilitatea profesioniștilor din domeniul patrimoniului cultural și accesul

tinerilor profesioniști în domeniul patrimoniului la piața locurilor de muncă din sectorul culturii.

C. Potențialul economic al patrimoniului cultural

Este posibil ca termenii „cultură” și „economie” să pară că țin de două mentalități complet diferite însă, de fapt, domeniul patrimoniului cultural are un potențial economic enorm.

Totuși, se pare că acest lucru nu este o prioritate în ceea ce privește politica publică europeană, dat fiind faptul că nici Strategia Europa 2020, nici Planul de investiții pentru Europa adoptat recent de Comisia Juncker nu menționează în mod clar cultura și, cu atât mai puțin, patrimoniul cultural. A sosit momentul să acordăm culturii un loc mai important în cadrul agendei politice și să evaluăm valoarea sa reală din punctul de vedere al creșterii economice și al locurilor de muncă. Pe lângă politică, trebuie să existe statistici realizate în mod adecvat, care să poată acoperi spectrul larg de competențe și de locuri de muncă în domeniul culturii în general și al patrimoniului cultural în special. În prezent, nu există astfel de statistici dat fiind faptul că sistemele tradiționale de colectare a datelor nu țin seama decât de o parte din competențele și locurile de muncă legate de acest domeniu. Din acest motiv, raportul solicită aplicarea unui cadru mai larg statisticilor în domeniul culturii.

D. Patrimoniul cultural în alte domenii de politică

Există mai multe domenii de politică ce includ aspecte legate de patrimoniul cultural și trebuie să luăm acest lucru în considerare pentru a dezvolta o abordare cu adevărat integrată.

De exemplu, patrimoniul cultural oferă un mediu propice cercetărilor științifice în domeniul restaurării și al conservării și ar putea avea rol de „incubator de inovare”, profitând totodată de oportunitățile de finanțare existente în domeniu.

Siturile din patrimoniul cultural pot servi, de asemenea, drept „motorul” dezvoltării regionale și al turismului. Există nenumărate exemple de astfel de cazuri în întreaga Europă, iar raportorul încurajează statele membre care nu și-au „exploatat” siturile din patrimoniu la potențialul lor maxim să facă acest lucru, în mod responsabil, în vederea creșterii economiei locale și a atractivității regiunii.

În plus, cultura trebuie să aibă un rol mai mare în cadrul relațiilor externe ale UE. Cultura este unul dintre cele mai mari avantaje pe care le avem în Europa și încă mai sunt chestiuni care trebuie îmbunătățite la nivelul actualelor programe și politici.

Concluzie

Patrimoniul cultural este martorul silențios al istoriei, al creativității și al luptelor noastre seculare. Acesta este unul dintre pilonii culturii europene și moștenirea noastră comună pe care o vom lăsa generațiilor viitoare. Prin urmare, orice politică publică în domeniul patrimoniului cultural ar trebui să țină seama de două perspective: că patrimoniul cultural poate constitui o sursă semnificativă de locuri de muncă și de venituri, care sunt aspecte fundamentale ce trebuie luate în considerare în actualul context economic, și că principala valoare a patrimoniului cultural rămâne valoarea sa culturală. O strategie integrată ideală

privind patrimoniul cultural ar trebui să țină seama de ambele fețe ale acestei monede și să combine nevoia generării imediate a creșterii economice și a locurilor de muncă cu înțelegerea că patrimoniul cultural este o resursă pe termen lung pentru care este nevoie de un plan de dezvoltare sustenabilă.